

УДК 338.432: 378.4:658.589

Ковальчук С.Я.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки

Вінницького національного аграрного університету

УЧАСТЬ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ У МІЖНАРОДНІЙ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ КРИЗЬ ПРИЗМУ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

PARTICIPATION OF AGRARIAN ENTERPRISES IN THE INTERNATIONAL SPECIALIZATION THROUGH THE PRISM OF GLOBALIZATION PROCESSES

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто участь аграрного сектору національної економіки в сучасних реаліях інтеграційних процесів. Виділено основні моменти функціонування зони вільної торгівлі між Україною та ЄС. Обґрунтовано тенденції змін експорту та імпорту продукції сільського господарства після відкриття європейського ринку. Встановлено, що асиметричне введення торговельних заходів із боку Європи щодо відкриття ринків ЄС для українського сільськогосподарського товаровиробника стало суттєвим поштовхом для інтеграційних процесів в аграрному секторі та забезпечило можливість прибутків і заощаджень вітчизняним виробникам. Визначено активну участь України в діяльності міжнародних організацій різних рівнів та напрямів, що свідчить про високий рівень відкритості її економіки в цілому й агропромислового комплексу зокрема, а також про бажання нашої країни стати впевненим членом світового співтовариства.

Ключові слова: аграрні підприємства, міжнародна спеціалізація, глобалізаційні процеси, інтеграційні процеси, зона вільної торгівлі, експорт, імпорт, торговельні «преференційні» заходи.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрено участие аграрного сектора национальной экономики в современных реалиях интеграционных процессов. Выделены основные моменты функционирования зоны свободной торговли между Украиной и ЕС. Обоснованы тенденции изменений экспорта и импорта продукции сельского хозяйства после открытия европейского рынка. Установлено, что асимметричное введение торговых мероприятий со стороны Европы относительно открытия рынков ЕС для украинского сельскохозяйственного товаропроизводителя стало существенным толчком для интеграционных процессов в аграрном секторе и обеспечило возможность прибылей и сбережений отечественным производителям. Отмечено активное участие Украины в деятельности международных организаций разных уровней и направлений, что свидетельствует о высоком уровне открытости ее экономики в целом и агропромышленного комплекса в частности, а также о желании нашей страны стать уверенным членом мирового сообщества.

Ключевые слова: аграрные предприятия, международная специализация, процессы глобализации, интеграционные процессы, зона свободной торговли, экспорт, импорт, торговые «преференциальные» мероприятия.

ANNOTATION

The articles are considered participation agrarian the sector of national economy in modern realities of integration processes. The basic moments of functioning of free trade zone are selected between Ukraine and ES. The tendencies of changes of export and import of products of agriculture are grounded after opening of the European market. It is set that asymmetric introduction of point-of-sale measures is from the side of Europe, in relation to opening of markets of ES for the Ukrainian agricultural commodity producer, became a substantial shove integration processes in a gelose sector and provided possibility of incomes and economies domestic producers. Marked active voice of Ukraine in activity of international organizations of different levels and directions, that

testifies to the high level of openness of its economy on the whole and agro industrial complex in particular, and also about the desire of our country to become the sure member of world concord.

Keywords: agrarian enterprises, international specialization, processes of globalization, integration processes, free trade zone, export, import, point-of-sale «privilege» measures.

Постановка проблеми. Вхідження економіки України до світового економічного простору, участь вітчизняних виробників у конкурентній боротьбі на міжнародному ринку надає нового змісту процесу інтеграції між ланками національної економіки. Процеси глобалізації, що відбуваються у світі, сприяють зростанню об'ємів виробництва, споживання, переміщення товарів, що налагоджує формування зовнішньоторговельного механізму інтеграції України в європейський економічний простір.

Ліквідація монополії держави на зовнішню торгівлю і перехід до економічних методів її регулювання, зближення структури внутрішніх і світових цін, послідовне зниження ставок експортного тарифу і введення імпортного тарифу, підтримка експорту і розширення ринків збуту вітчизняної продукції – усе це сприяє активній участі України в міжнародній спеціалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливість вирішення цього питання для забезпечення економічного розвитку України привертає увагу провідних науковців: В.І. Бореяка, П.П. Борщевського, З.Ф. Бриндзі, Б.В. Буркинського, О.О. Веклич, П.І. Гайдучького, Б.М. Данилишина, М.І. Долішнього, С.І. Дорогунцова, В.С. Кравцова, Г.М. Калетніка, Л.Є. Купінець, А.С. Лисецького, Л.Г. Мельника, В.Я. Месель-Веселяка, В.С. Міщенко, П.П. Руснака, С.К. Харічкова, В.С. Хачатурова, М.А. Хвесика, Є.В. Хлобистова, М.В. Щурика та ін. Важливість означеної проблеми національної економіки зумовлює актуальність обраної теми наукового дослідження та формує вектори її структурного визначення.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Сучасний етап розвитку світового господарства характеризується активними глобалізаційними процесами. Це свідчить, з одного боку, про формування економіки нового типу, а з іншого – про перехід до наступного ступеня розвитку світового співтовариства. Проте недостатньо дослідженими залишаються

питання оцінки місця аграрного сектору в міжнародній спеціалізації під впливом процесів глобалізації.

Мета статті полягає в узагальненні наукових поглядів щодо теоретичних питань сутності аграрної спеціалізації та інтеграційних процесів зокрема, характеристики впливу глобалізаційних процесів на інтеграцію аграрного сектору України до Європейського Союзу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток аграрних відносин в Україні супроводжується поступовим приєднанням до світових інтеграційних процесів та значним зменшенням рівня закритості національного господарства, що зумовлює відомі позитивні та негативні наслідки. В умовах глобалізації та інтернаціоналізації економічних відносин розвиток сучасного суспільства характеризується стрімкими змінами структурного й інституційного характеру, що пов'язано з переходом найрозвинутіших країн від індустріального до постіндустріального устрою, який має інше економічне підґрунтя та внутрішню будову. Як наслідок, у національних економічних системах змінюються роль і місце окремих галузей та видів економічної діяльності. Визначальною мірою це стосується аграрного сектора та його окремих складників.

Нині стан господарства України можна охарактеризувати як складний, недостатньо конкретизованими є місце і роль національної економіки в системі світового господарства, незважаючи на активний європейський вектор.

В умовах кризової ситуації в системі європейської й світової безпеки, а також кризи євро простору дослідження механізмів розвитку саме аграрного сектора національної економіки в сучасних реаліях інтеграційних процесів є вкрай актуальними. Одним із таких сучасних механізмів є функціонування зони вільної торгівлі між Україною та ЄС. Науковий інтерес викликають сучасний стан сільського господарства та його «реакція» на відкриття ринків ЄС для українських сільськогосподарських товарів, а також перспективи подальшої інтеграції [1].

Вітчизняний аграрний сектор, як і інші сфери економіки, знаходиться під безпосереднім впливом глобалізації, адже сільськогосподарська продукція – вагома складова частина міжнародної торгівлі. На експорті сільськогосподарської продукції Україна заробляє на третину більше, ніж на металах, на 162% більше, ніж на машинобудуванні, і в 7,14 рази більше, ніж на легкій промисловості. У 2016 р. АПК закріпив своє місце в національній економіці, згенерувавши близько 12% ВВП. Експорт продукції АПК перевищив 10 млрд. дол., що відповідає третині всієї експортної виручки. Об'єм аграрного виробництва, за даними Державного комітету статистики, за 10 місяців минулого року, виріс на 2,9% порівняно з аналогічним періодом минулого року. У 2016 р. Україна знов відновила рекорд урожаю зернових,

зібравши 64,2 млн. т, або +4 млн. до показника минулого року. Середня врожайність становила 44,8 ц/га проти 41,1 ц/га в 2015 р. [2].

Вагомим кроком Європи в бік нашої держави стало одностороннє відкриття європейського ринку для України через отримання торговельних преференційних заходів із боку Європейського Союзу з огляду на політику диверсифікації ринків і стимулювання постачання продукції українського виробництва в країни – члени ЄС. Європейським Союзом було введено преференції заради стимулювання української економіки, згідно з якими ЄС не стягуватиме мита з українського експорту, тоді як європейські товари експортувалися в Україну за старими митами.

Одностороннє відкриття ринків ЄС, що почало функціонувати із середини 2014 р., зумовило скасування (або зменшення) тарифів з експорту промислових товарів та сільськогосподарської продукції України. Завдяки отриманим можливостям односторонньої вільної торгівлі український бізнес спромігся збільшити експорт до ЄС на 25% у доларовому еквіваленті. Сільське господарство та промисловість із переробки сільгосппродукції України отримали найбільше зиску від упровадження асиметричних преференцій із боку ЄС, які подовжено для України до кінця 2015 р. [2].

Зрештою, одностороннє відкриття ринків, що діє із середини 2014 р., скасувало 94,7% тарифів ЄС, які стягувалися з імпорту промислових товарів з України [3]. Також зменшилися тарифи на решту промислових товарів. Окрім того, заходом передбачено скасування тарифів на понад 80% експорту української сільськогосподарської продукції [4]. Водночас ЄС обмежує кількість «чутливої» продукції, зокрема зернових, свинини, яловичини, курятини та обробленої харчової продукції, які можуть імпортуватися з нульовою ставкою мита, щоб не завдавати шкоди інтересам виробників цієї продукції з ЄС.

Торговельні «преференційні» заходи з боку ЄС не зобов'язують Україну симетрично скасувати свої власні митні збори на імпорт з ЄС, однак вони не передбачають їхнє підняття. Крім того, імпорт з України повинен відповідати правилам ЄС щодо маркування походження товару. У такий спосіб українська влада повинна гарантувати, що товари з інших країн, замасковані під українські, не потраплять до ЄС через територію України [1].

Таким чином, лише за два перших місяці дії односторонньої вільної торгівлі, не маючи довгострокових контрактів з європейськими партнерами і не підготувавшись як слід до нових можливостей, український бізнес зміг наростити експорт до ЄС на 25% у доларовому еквіваленті [5], як видно з табл. 1.

Це означає, що в гривнях експорт до ЄС виріс приблизно вдвічі порівняно з 2013 р. При цьому дуже важливим є зростання експорту в

Таблиця 1

Обсяги експорту з України до ЄС та країн Митного союзу

Країна	Обсяги експорту, млн. дол. США				Зміна, %
	V-VI 2013 р.	V-VI 2014 р.	I-IV 2013 р.	I-IV 2014 р.	
Росія	2561	1969	5002	3737	-23,1
Білорусь	310	304	695	498	-1,9
Казахстан	346	214	757	310	-38,2
Європейський Союз	2348	2935	5960	6522	25,0

Джерело: побудовано за даними [8]

ЄС до лібералізації митного режиму (тобто у травні та червні 2014 р.) порівняно з експортом у січні-квітні 2014 р., тобто в період, коли європейські мита ще діяли. Отже, односторонні торговельні преференції мають реальний позитивний вплив на економіку України. Зовнішня торгівля України з країнами ЄС за зазначений період представлена на рис. 1.

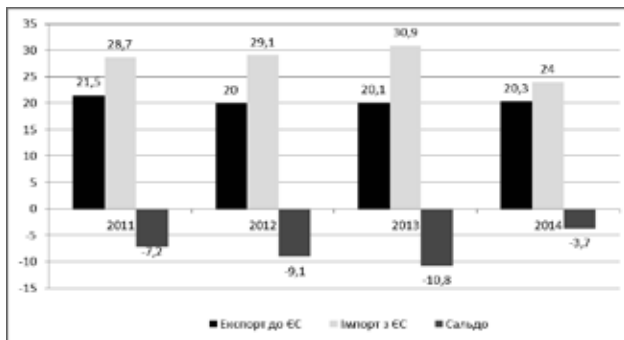

Рис. 1. Зовнішня торгівля України з країнами ЄС товарами та послугами в 2011–2014 роках (млрд. дол.)

Джерело: побудовано автором за даними ДСС України (<http://www.ukrstat.gov.ua>)

Виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС може стати ефективним інструментом для покращення умов торгівлі з ЄС та роботи сектору АПК у цілому. ЄС уже скасував тарифні обмеження на експорт більшості української агропродукції до ЄС, водночас щодо деяких позицій було запроваджено тарифні квоти (зернові, свинина, яловичина, птиця).

Скасування переважної частки нетарифних обмежень для українського агроекспорту вимагає відповідних трансформацій українського регуляторного законодавства. Для цього Україна має адаптуватися до стандартів ЄС у таких сферах, як санітарні та фітосанітарні заходи, сертифікація і метрологія, проходження митного контролю, ринковий нагляд, оцінка відповідності. Адаптація стандартів аграрної політики з прозорими та передбачуваними регуляторними правилами сприятиме покращенню інвестиційного клімату та інвестиційної привабливості аграрного сектора економіки для європейських партнерів. Значний потенціал АПК пов'язаний також із поєднанням агровиробників України та ЄС у виробничих ланцюгах та каналах збуту. Це дасть змогу підвищити продуктивність АПК

за допомогою передачі передових технологій і практик ЄС, збільшенню масштабів діяльності у виробництві та переробці сільськогосподарської продукції, покращенню умов доступу на світові ринки [6].

Основний напрям українського агробізнесу – рослинництво (близько 70% сільськогосподарської продукції). У структурі валової сільськогосподарської продукції найбільш важливу роль відіграють зернові та зернобобові культури (26,5% у 2014 р.), технічні культури (19,4%), овочі (18,1%). Тваринництво (30% випуску сільськогосподарської продукції) представлене вирощуванням худоби та птиці (14,1%), виробництвом молока (11,5%) та яєць (3,6%).

Україна є одним із найбільших світових виробників та експортерів сільськогосподарської продукції, вирощуючи понад 60 млн. т зернових та більше 10 млн. т насіння соняшника на рік. Зокрема, у 2014 р. валовий збір зернових досяг 63,8 млн. т, із них пшениці – 24,1 млн. т, кукурудзи – 28,5 млн. т, ячменю – 9 млн. т. При цьому в загальному обсязі виробництва зернових переважає фуражне зерно: у 2014 р. продовольчого зерна було отримано 39%, фуражних зернових – 61%. Окрім того, Україна перша у світі за обсягом виробництва соняшнику, а також виробництва та експорту соняшникової олії (рис. 2).

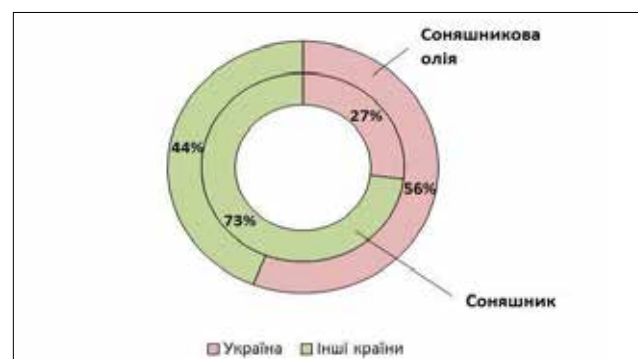

Рис. 2. Частка України у глобальному виробництві соняшнику та соняшникової олії

Джерело: <http://www.bakertilly.ua/media/pdf/Agri2013RU.pdf>

Значно збільшилися доходи від аграрного експорту протягом останнього десятиліття – майже у чотири рази внаслідок зростання світових цін на сільськогосподарську продукцію, а також нарощування фізичних обсягів

експорту АПК з України [6]. Фізичні обсяги експорту зернових за останні 10 років також більш ніж подвоїлися та становили 32,3 млн. т у 2013–2014 рр. Відповідно, зросла роль АПК у загальному експорті. Так, у 2014–2015 рр. частка сільськогосподарських товарів та продукції харчової промисловості в загальному експорті України становила 30,9%, тоді як у 2010 р. вона була 19,3%, а у 2005 р. – 12,6%. У 2015 р. АПК уперше став лідером за обсягами експорту в Україні, обігнавши навіть металургію (роль металургійного експорту зменшилася через військовий конфлікт на сході країни та погіршення зовнішньої кон'юнктури).

Основні товарні групи аграрного експорту з України традиційно включають: зернові культури (12,1% загального експорту з України у 2014 р., причому близько 60% українського експорту зернових становить кукурудза і лише 30% – пшениця), насіння олійних рослин (3,1%), жири та олії тваринного або рослинного походження (7,1%), готові харчові продукти (5,7%), молоко та молочні продукти, яйця птиці, натуральний мед (1,1%) (рис. 3, 4).

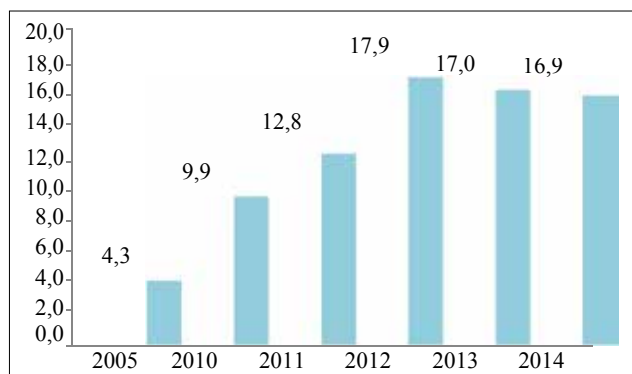

Рис. 3. Обсяги аграрного експорту (коди 1-24 УКТЗЕД), млрд. дол. США

Джерело: Державна служба статистики України

Водночас Україна є нетто-імпортером живих тварин, риби, горіхів та спецій, продуктів із м'яса та риби.

Рис. 4. Структура аграрного експорту в 2014 р., % до обсягу експорту АПК (коди 1–24)

Джерело: Державна служба статистики України

Основними ринками збуту української сільськогосподарської продукції на сьогодні є країни Азії та ЄС, частка кожного з регіонів ста-

новить 39% та 29% відповідно в загальному експорті АПК у 2014 р. (рис. 5). Окрім того, український агробізнес експортує свою продукцію до країн СНД (15%) та Африки (15%).

Через запроваджені Росією торговельні обмеження спостерігається тенденція скорочення експорту АПК до РФ та країн Євразійського економічного союзу, особливо це стосується готових харчових продуктів із високим рівнем доданої вартості: м'ясо-молочної продукції, кондитерських виробів, алкогольних та безалкогольних напоїв.

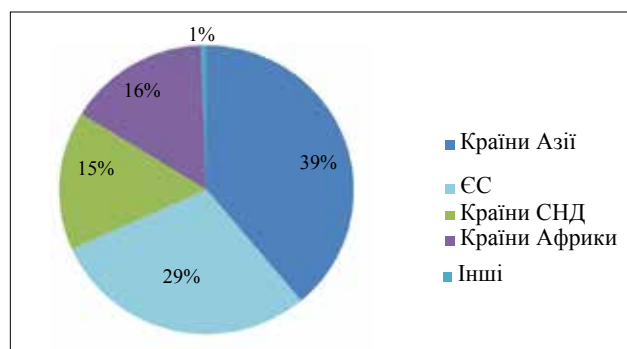

Рис. 5. Основні ринки збуту українського сільськогосподарського експорту (коди 1–24) у 2014 р., %

Джерело: <http://businessviews.com.ua/ru/economy/id/20-grafikov-i-kart-kotorye-dostupno-objasnjajut-agrobiznes-ukrainy-328/>

Однак за перші три квартали 2016 р. обсяги торгівлі між Україною та ЄС зросли, зокрема експорт збільшився на 3,3% порівняно з аналогічним періодом 2015 р., а імпорт – на 6,6%. Причому найбільший експорт України здійснювався в Італію, Польщу і Німеччину, а в нашу країну більше всього постачають Німеччина, Польща і Франція. Такі країни-лідери були і в 2015 р.

Експерти пояснюють зростання товарообігу між Україною й ЄС у 2016 р. тим, що йде поступова переорієнтація нашої економіки внаслідок втрати ринку збуту з країнами СНД. За два роки частка ЄС у нашому торговому балансі виросла з 33% до 45%. При цьому частка Росії впала з 36% до 8%. Те, що на тлі скорочення експорту України в цілому об'єми експорту в ЄС виросли, зростання експорту відбулося завдяки аграрному потенціалу країни. Зона вільної торгівлі з ЄС допомогла експорту України, оскільки активно продаються традиційні види продукції: зернові культури, масло, плоди, горіхи, мед, сік. Окрім цього, відкрилися можливості для збуту нових товарів. Завдяки обнулінню ввізного мита наші виробники змогли активніше поставляти продукти переробки, зокрема кетчуп, томатну пасту, насіння і масло різних культур, наприклад розторопші, або реп'яха, муку і печиво з висівок і т. д. Окрім того, перспективними виявилися харчові продукти, які до 2016 р. не експортувалися в ЄС. Тут також виробників зацікавили знижені ставки мита або безмитні квоти (часник, гриби).

На думку експертів, наші товари мають високий потенціал, тому український експорт в ЄС може вирости в 2017 р. мінімум на 5–10%. Сільськогосподарські товаровиробники нарощують експорт органічної продукції, а також свіжих і заморожених ягід, оскільки попит із боку ЄС стрімко росте, а наші виробники можуть конкурувати з європейськими в ціні. А ще перспективною може бути українська продукція, яка пройшла переробку і має додаткову вартість. Наприклад, можна ввозити в ЄС звичайні помідори і платити за це мито, а можна переробити цей продукт у кетчуп і продати в Європі, не сплативши ніяких мит. Це сприяє нашій зовнішній торгівлі і зростанню вітчизняного виробництва [2].

Водночас транснаціональні корпорації в українському селі представлені скромно. За рівнем розвитку вітчизняний аграрний сектор відстає від інших країн. У розвинутих країнах вагомих результатів у аграрному виробництві досягнуто, насамперед, за рахунок високого рівня матеріально-технічного забезпечення, комплексу високопродуктивних сільськогосподарських машин і механізмів, широкого застосування новітніх технологій тощо [7].

В Україні найбільш високий рівень концентрації агровиробництва спостерігається в дочірніх підприємствах промислово-фінансових груп та транснаціональних компаній, але робота цих компаній не завжди відрізняється комплексним підходом до проблем села. Приклади найбільш успішного інвестування в аграрному секторі економіки демонструють можливість отримання значного синергічного ефекту, особливо в умовах урбанізованих регіонів [7].

В Україні нараховується декілька сотень компаній АПК, при цьому протягом останнього десятиліття чітко простежується тенденція щодо збільшення ролі та впливу великих аграрних господарств у загальному випуску сектору. Так, у 2015 р. агрохолдингами було вироблено 21,3% аграрної продукції, 46% – господарствами населення, 32,7% – іншими сільгоспвиробниками. У рейтингу ТОП-100 аграрних компаній за обсягом земельних банків, які знаходяться в їхньому оперативному управлінні, перша десятка включає компанії, які контролюють 150–670 тис. га с/г земель. При цьому в управлінні 10 найбільших агрохолдингів України загалом знаходиться близько 25,5% сільськогосподарських угідь. Останні місця у цьому рейтингу займають компанії, що контролюють близько 10 тис. га земель кожна, однак їх також слід уважати досить великими сільськогосподарськими виробниками. Іноді такі зміни сприймаються як природні, а також у контексті глобальної конкурентної боротьби [6]. Однак трапляються ситуації, коли органи публічної влади втручаються в економічні відносини і приймають рішення примусового характеру щодо обмеження діяльності великих монополій відповідно до діючих у країні законодав-

чих обмежень. Мета таких обмежень – забезпечення рівних та справедливих умов комерційної діяльності, прав споживачів, запобігання тиску з боку монополій на конкурентів, сприяння розвитку конкурентного середовища.

Сучасна структура вітчизняного аграрного сектора економіки деформована, з переважаючою часткою виробництв із малою або середньою глибиною переробки, що забезпечує їй місце лише на найнижчих щаблях світового господарства. Відповідно, важливим напрямом структурної перебудови аграрної економіки є зміна пропорцій між виробництвом сировинних і споживчих товарів, а також сферою послуг.

Своєю чергою, конкуренція є важливим чинником інтеграції у світовий ринок аграрного сектору. Вона є одним із глобалізаційних механізмів та виступає в таких аспектах:

1) конкуренція як освоєння нових технологій, які формуються на глобальному рівні, та загальне їх використання;

2) конкуренція як відкриття нового соціального простору та інновація;

3) конкуренція як інтеграція соціальних груп, професійних корпорацій і консолідація націй у процесі усвідомлення і формування активного ставлення до глобальної невизначеності розвитку суспільства.

Через глобалізаційні процеси конкуренція зазнає значних змін, оскільки знижується роль держави як регулятора та посилюється роль міжнародних інститутів. З одного боку, полегшується доступ до віддалених конкурентів, а з іншого – зростають можливості ухилення від конкуренції. На деякий період характер цих відхилень не завжди має посилювальний характер, унаслідок цього посилюється інноваційний складник, який є показником конкурентних процесів на світовому ринку [9].

Нині Україна є членом 12 міжнародних організацій у сфері сільського господарства. Крім того, налагоджено співробітництво з Європейським банком реконструкції та розвитку, Центральноевропейською ініціативою, Організацією економічного співробітництва та розвитку, Організацією Чорноморського економічного співробітництва та ін. Це підтверджує, що Україна бере активну участь у діяльності міжнародних організацій різних рівнів та напрямів, що свідчить про високий рівень відкритості її економіки в цілому й агропромислового комплексу зокрема, а також про бажання нашої країни стати впевненим членом світового співтовариства.

У межах національної економіки агропромислова інтеграція базується на більш масштабному інтеграційному процесі – формуванні агропромислового комплексу країни. Він є економічною категорією, що виражає сукупність виробничих відносин між аграрним виробництвом і пов'язаними з ним галузями з приводу виготовлення і доведення до споживачів товарів, вироблених із сільськогосподарської сировини [10].

У теперішньому взаємозалежному і глобалізованому світі інтеграційні тенденції є домінуючими. Більшість країн світу тією чи іншою мірою інтегруються на глобальному чи регіональному рівні, відмінність полягає лише в тому, наскільки ці процеси є глибинними та інтенсивними, а також, чи адекватно політичне керівництво країни обрало геостратегію для досягнення поставленої мети.

Висновки. Отже, участь аграрних підприємств у міжнародній спеціалізації – це об'єктивний процес об'єднання спеціалізованого, пов'язаного спільним виробничим циклом сільськогосподарського і промислового виробництва в єдину систему відтворення [8]. Факторами, що впливають на інтеграцію сільського господарства і пов'язаних із ним галузей, є також рівень та форми розвитку сільськогосподарських підприємств, селянських господарств, їх спеціалізація. Все це характеризує агропромислову інтеграцію як багатогранний процес, що розвивається в різноманітних формах. Водночас, незважаючи на складності, які переживає економіка України в цілому та аграрний сектор, у тому числі агрохолдинги, мають перспективи для подальшої експансії в Україні і за її межами. Серед основних факторів, які будуть сприяти подальшому розширенню бізнесу: збільшення присутності на зовнішніх ринках у результаті поступового зниження торговельних бар'єрів, забезпечення подальшого переходу на стандарти якості країн ЄС та придбання виробничих потужностей за кордоном, які надаватимуть можливість для іноземної експансії [6]. Водночас у результаті бурхливого зростання внутрішнього і зовнішнього попиту на аграрну продукцію в Україні сформувався досить потужний агропромисловий комплекс, завдяки чому країна посідає чільні місця за частками експорту на світові ринки.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Вільна торгівля з ЄС. Почати не можна відкласти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.euointegration.com.ua/articles/2014/09/23/7026239/>.
2. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Представництво України при Європейському Союзі та Європейському Співтоваристві з атомної енергії / Відносини Україна – ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukraine-eu.mfa.gov.ua/ua/ukraine-eu/trade-and-economic/ukraine-eu-trade>.
4. Економічна складова Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС: наслідки для бізнесу, населення та державного управління. – К. : Інститут економічних досліджень та політичних консультацій, 2013. – 127 с.
5. Мартусенко І.В. Збереження суверенного статусу України в умовах сучасних глобалізаційних процесів / І.В. Мартусенко // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – № 8 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://global-national.in.ua/issue-8-2015>.
6. Аграрний сектор України: тенденції, суб'єкти, перспективи реформування / Інститут стратегічних досліджень. – 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://global-national.in.ua/issue-8-2015>.
7. Регіональне співробітництво між Україною та ЄС / Офіційний веб-сайт МЗСУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/European-infgration/eu-regional-cooperation>.
8. Сібекіна А.Ю. Результати одностороннього відкриття європейського ринку для України та перспективи повноцінного функціонування поглибленої ЗВТ з ЄС / А.Ю. Сібекіна // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2014. – Вип. 122. – Ч. II. – С. 156–163.
9. Чорна Н.П. Глобалізаційні процеси в аграрному секторі економіки України / Н.П. Чорна // Вісник ОНУ ім. І.І. Мечникова. – 2016. – Т. 21. – Вип. 6(48) – С. 81–87
10. Кисіль Я.В. Місце України в міжнародних інтеграційних об'єднаннях / Я.В. Кисіль [Електронний ресурс]. – Режим доступу : s-journal.cdu.edu.ua/base/2008/v6/v6pp.pdf.